

11. Carskadon T. G. Test-retest reliabilities of continuous scores on the Myers-Briggs Type Indicator. *Psychological Reports*. 1977. Vol. 41 (3, Pt. 1). P. 1011–1012. DOI: 10.2466/pr0.1977.41.3.1011.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2019.
The article was received 30 July 2019.

УДК 159.943-057.36:159.9.072
DOI 10.32999/ksu2312-3206/2019-4-3

ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ – УЧАСНИКІВ ОПЕРАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ СИЛ

Неурова Алла Борисівна

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри морально-психологічного забезпечення діяльності військ

Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

neuralla01@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1220-8613

У статті представлені результати дослідження рівнів структурних компонентів і рівня психологічної стійкості. Здійснено аналіз сутності психологічної стійкості та визначено структурні її компоненти.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі наукових джерел із досліджуваної проблеми, визначенні сутності психологічної стійкості військовослужбовців учасників Операції об'єднаних сил (ООС), здійсненні аналізу її структурної моделі й емпіричного дослідження компонентів.

Методи. Для вирішення завдань дослідження було використано комплекс методів: *теоретичні*: аналіз особливостей і структури психологічної стійкості військовослужбовців; *емпіричні*: психодіагностичні методики: багаторівневий особистісний опитувальник «Адаптивність»; *багатофакторний особистісний опитувальник FPI*; тест «Самооцінка сили волі»; тест *прогресивних матриць Равена*; методика *САН*; методика «Самооцінки емоційних станів» (авт. А.Е. Уесман і Д.Ф. Рікс).

Результати. На основі детального теоретично-психологічного аналізу визначено сутність психологічної стійкості та її компоненти. Здійснено обробку результатів та інтерпретацію усіх методик, що дало змогу визначити рівні кожного структурного компоненту та загалом рівень психологічної стійкості військовослужбовців. Окрім цього, у статті детально представлені розгорнуті конкретні висновки та подані результати емпіричного дослідження психологічної стійкості та її компонентів.

Висновки. Виявлено, що психологічна стійкість військовослужбовців знаходиться на середньому рівні, це свідчить про ефективне виконання професійних завдань під впливом емоційних чинників *середньої складності*: тобто військовослужбовець робить помилку, недостатньо аналізує негативні явища що може призвести до зниження ефективності виконання своїх професійних завдань.

Встановлено, що всі компоненти психологічної стійкості військовослужбовців перебувають у постійній інтеграційній взаємодії, що формує їх психологічну стійкість і, як наслідок, здатні ефективно виконувати завдання у професійній діяльності.

Ключові слова: психологічна стійкість військовослужбовців, емоційний компонент, вольовий, мотиваційний, когнітивний компоненти, біопсихічний, психомоторний, операційний, морально-психологічний та індивідуально-особистісний компоненти.

EMPIRICAL INVESTIGATION OF PSYCHOLOGICAL SUSTAINABILITY OF THE UNITED FORCES OPERATION MILITARY SERVICE MEMBERS

Neurova Alla Borisovna,

Candidate of Psychological Sciences,

Associate Professor of the Department of Moral and Psychological Support
of Military Service Members' Activity

Hetman Petro Sahaidachny National Army Academy

neuralla01@ukr.net

orcid.org/0000-0002-1220-8613

The article presents study results of the levels of structural components and the level of psychological stability. The analysis of the essence of psychological stability and its structure is carried out.

Purpose. The purpose of the article is the theoretical analysis of scientific sources on the problem studied, determination of psychological stability of the United Forces Operation (UFO) military service members, analysis of its structural model and empirical study of the components.

Methods. A complex of methods was used for solving the problems of study. Theoretical: analysis of peculiarities and structure of the psychological stability of military service members; empirical: psychodiagnostic techniques: multilevel personal questionnaire “Adaptivity”; multi-factor personal questionnaire FPI; self-assessment of the will power test; test of progressive Raven matrices; SUN technique; Methodology “Self-assessment of emotional states” (author A.E. Usman and D.F. Rick).

Results. The essence of psychological stability and its components are determined on the basis of detailed theoretical and psychological analysis. The processing of the results and the interpretation of all methods have made it possible to determine the levels of each structural component and, in general, the level of psychological stability of military service members.

Conclusions. In addition, the article presents in detail concrete conclusions and the results of the empirical research on psychological sustainability and its components. It is revealed that the psychological stability of middle-level military service member is the evidence of effective performance of professional tasks under the influence of emotional factors of moderate complexity: that is, a service member makes a mistake, insufficiently analyzes negative phenomena, which can also lead to reducing the performance of their professional tasks.

It has been established that all components service member are in permanent interaction, which forms their psychological stability, and as a result, the service members are able to withstand destructive emotional states and effectively carry out tasks in professional activity.

Key words: *psychological stability of servicemen, emotional, volitional, motivational, cognitive, biopsychic, psychomotor, operational, moral-psychological and individual-personal components.*

Вступ

Діяльність бійця у період гібридної війни на сході України має особливий характер, вона протікає в умовах хронічної небезпеки (іншими словами, постійної небезпеки втратити здоров'я або життя), а з іншого боку – в умовах не тільки безкарного знищення собі подібних, але й у прямій необхідності та в заохочувальному бажанні робити це якраз в ім'я кінцевих цілей задля загального благополуччя, як для свого народу, так і з метою власного самозбереження.

1. Теоретичне обґрунтування проблеми

Під час ООС на військовослужбовців впливає комплекс інтенсивних постійно діючих стрес-чинників, внаслідок чого їхня діяльність утруднена, воїн не завжди готовий діяти (новизна, незвичність, раптовість ситуації тощо), тобто неузгодженість спонукань до дії і можливості діяти адекватно обстановці, що склалася, тому однією з ключових ролей у професійній психологічній підготовці військовослужбовців відіграє рівень психологічної стійкості.

Проблема психологічної стійкості займає особливе місце в психологічній науці, оскільки впливає на безпеку діяльності в екстремальних умовах. Її різні аспекти відображені у працях багатьох дослідників: Н. Агаєв, В. Крайнюк, М. Корольчук, С. Миронець, В. Осьодло, Є. Потапчук, А. Романишин, О. Тімченко, Зоран Комар. Психологічну стійкість розглядають як властивість, котра здатна забезпечувати високу продуктивність діяльності та цілеспрямованість (Корольчук, 2014). Психологічна стійкість полягає у прагненнях, спрямованих на досягнення поставленої мети, в умінні відстоювати спра-

ведливість, утвердження загально людських норм моралі та як складну якість, у якій об'єднані: врівноваженість, постійність, опірність (Козяр, 2015). С. Миронець проводить паралель між психологічною стійкістю і психологічною надійністю, тобто надійність працівників ризиконебезпечних професій забезпечується психологічною стійкістю, як сталість психічних процесів; стресостійкість – оберігає від дезінтеграції і різних розладів (Миронець 2008).

Психологічна стійкість розглядається нами як інтегративне утворення особистості, яке проявляється у спроможності виконувати діяльність та котре здатне протистояти деструктивним емоційним станам в умовах виконання професійних завдань за призначенням (Неурова, 2016).

Всі складові частини психологічної стійкості військовослужбовців в умовах надзвичайної ситуації перебувають у постійній інтеграційній взаємодії та взаємовпливові. До структури психологічної стійкості належить дев'ять компонентів: *емоційний, вольовий, мотиваційний, когнітивний, біопсихічний, психомоторний, операційний, морально-психологічний та індивідуально-особистісний*, котрі при взаємодії між собою формують та забезпечують психологічну стійкість (Неурова, 2016).

2. Методологія та методи

Для виявлення сформованості психологічної стійкості проведено емпіричне дослідження структури та компонентів психологічної стійкості військовослужбовців та отримавши результати дослідження, ми здійснили аналіз рівнів сформованості психологічної стійкості військовослужбовців.

Емпіричне дослідження проводилось на вибірці 38 військовослужбовців контрактної служби, котрі безпосередньо є учасниками Операції об'єднаних сил на сході України та були використані емпіричні методи: спостереження, опитування й анкетування.

Згідно обробки результатів та інтерпретації встановлено, що у 23 (61,0%) військовослужбовців психологічна стійкість виражена на середньому рівні та у 15 (39,0%) військовослужбовців – вище середнього рівня. Звідси можемо стверджувати, що середній рівень розвитку психологічної стійкості військовослужбовців, вказує на те, що вони можуть ефективно виконувати професійну діяльність лише в умовах надзвичайної ситуації, стрес чинники якої є не надто потужними (ймовірність загрози їхньому життю не висока). Разом з цим, наявність високої ймовірності загрози їхньому життю може спричинити деструктивні емоції. Результати дослідження висвітлено на рис 1.

Рис. 1. Рівні сформованості психологічної стійкості військовослужбовців

Так, емоційний компонент психологічної стійкості найбільшою мірою виражений на середньому рівні розвитку в 22 (60%) військовослужбовців, на вище середньому рівні – в 3 (8%) військовослужбовців, на нижче середнього рівні – в 9 (23%) військовослужбовців, на низькому рівні у 4 (9%) військовослужбовців (рис. 2.).

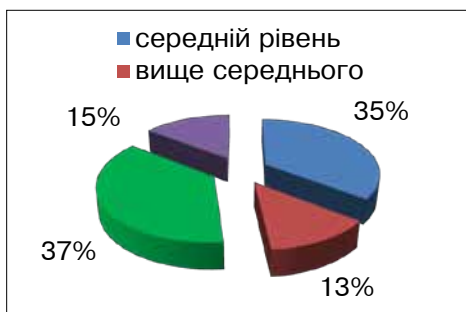

Рис. 2. Рівні вираження емоційного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Такий рівень сформованості емоційного компоненту є недостатнім для ефективного

виконання професійних завдань в умовах надзвичайної ситуації з високою ймовірністю загрози життю військовослужбовців.

Особливо це стосується тих, у яких емоційний компонент розвинутий до нижче середнього і низького рівнях. В них під впливом різних внутрішніх і зовнішніх стресогенних чинників може швидше відбуватися емоційне порушення, тобто зниження рівня цього компоненту, а саме зниження рівня забезпечення і формування психологічної стійкості.

Вольовий компонент психологічної стійкості найбільшою мірою виражений на середньому рівні розвитку – 23 (62%) військовослужбовців, на нижче середньому рівні – 6 (15%) військовослужбовців; на вище середньому рівні – 7 (19%) військовослужбовців, на низькому рівні у 2 (4%) військовослужбовців.

Маючи розвинутий вольовий компонент психологічної стійкості на середньому рівні, військовослужбовці у складних екстремальних умовах, в яких наявна висока ймовірність загрози його життю, може піддатися впливу негативних стресогенних чинників, що знизить не лише рівень цього компоненту, а й забезпечення психологічної стійкості загалом.

Середній і нижче середнього рівні розвитку вольового компоненту вказують на те, що військовослужбовці виявляють середні й нижче середнього вольові зусилля для переборювання перешкод, що виникають під час виконання завдань в екстремальних умовах.

Відтак, військовослужбовці з таким рівнем розвитку вольового компоненту меншою мірою здатні регулювати свій емоційний стан, гальмувати і стримувати астеничний прояв емоцій тощо (рис. 3).

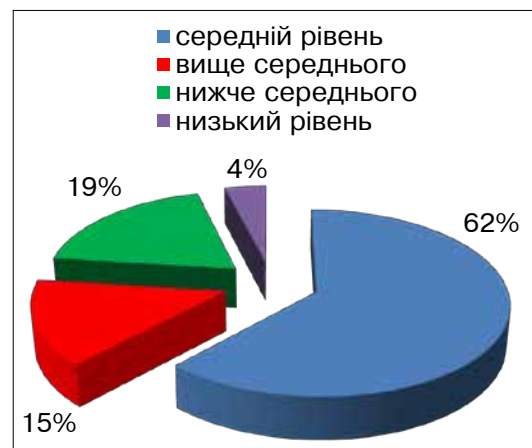

Рис. 3. Рівні сформованості вольового компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Мотиваційний компонент психологічної стійкості військовослужбовців має більш

широкий діапазон рівнів розвитку, ніж емоційний та вольовий компоненти. Так, на низькому рівні розвитку він виявлений у 3 (7%) військовослужбовців; на нижче середнього рівні – у 8 (22%) військовослужбовців, на середньому рівні – у 16 (41%) військовослужбовців, на вище середнього рівні – у 7 (19%) військовослужбовців, на високому рівні – у 4 (11%) військовослужбовців (рис. 4).

Рис. 4. Рівні сформованості мотиваційного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Це свідчить, що не всі військовослужбовці достатньо мотивовані до професійної діяльності в екстремальних умовах. Особливо це стосується військовослужбовців, в яких мотиваційний компонент виражений на нижче середнього і низькому рівнях. Ймовірно вони можуть виявляти меншу завзятість у виконанні завдань професійної діяльності, ніж інші військовослужбовці, особливо в тих умовах, в яких наявна загроза їхньому життю.

Когнітивний компонент емоційної стійкості військовослужбовців також має широкий діапазон вираження за рівнями. Так, на низькому рівні розвитку він виявився у 2 (6%) військовослужбовців, на нижче середнього рівні – у 8 (21%) військовослужбовців; на середньому рівні – у 17 (44%) військовослужбовців, на вище середньому рівні – у 7 (18%) військовослужбовців, на високому рівні – у 4 (10%) військовослужбовців.

У військовослужбовців з низьким, нижче середнього і навіть, середнього рівнів розвитку когнітивного компоненту психологічної стійкості є небезпека того, що під час виконання завдань під впливом стресогенних чинників, вони можуть неадекватно оцінювати ту ситуацію та загрози, які вона містить, приймати помилкові рішення, неточно прогнозувати наслідки своїх дій, неадекватно вибирати способи діяльності, неграмотно виконувати дії та ін. (рис. 5).

Рис. 5. Рівні сформованості когнітивного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Такі військовослужбовці меншою мірою здатні до самоконтролю і самоаналізу. Тому відсутність інформації, невизначеність, незнання реального перебігу екстремальної ситуації призводять до виникнення у них негативних емоцій, що знижує їх психологічну стійкість.

Біопсихічний компонент психологічної стійкості військовослужбовців має діапазон вираження від низького до високого рівнів. Проте на низькому рівні розвитку він виявлений у 3 (7%) військовослужбовців, на нижче середнього рівні – у 8 (21%) військовослужбовців, на середньому рівні – у 22 (57%) військовослужбовців, на вище середнього рівні – у 2 (5%) військовослужбовців; на високому рівні – у 4 (10%) військовослужбовців (рис. 6).

Рис. 6. Рівні сформованості біопсихічного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Такі рівні вираження біопсихічного компоненту у військовослужбовців свідчать, що не всі вони здатні витримувати вплив потужних стресогенних чинників надзвичайної ситуації. Тут, передусім, виникає питання ефективності психологічного відбору у ЗС України.

Психомоторний компонент психологічної стійкості військовослужбовців зосереджений в основному на середньому, нижче середньому, низькому рівнях розвитку. Проте на низькому рівні розвитку він виявлений у 5 (13%) військовослужбовців, на нижче середнього рівні – в 6 (16%) військовослужбовців, на середньому рівні – у 19 (50%) військовослужбовців, на вище середньому рівні у 6 (16%) військовослужбовців, на високому рівні – лише у 2 (5%) військовослужбовців (рис. 7).

Рис. 7. Рівні сформованості психомоторного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Як видно з рис. 7, є частина військовослужбовців, психомоторний компонент яких знаходиться на низькому і нижче середнього рівнях, а це 29 % від усіх досліджуваних, свідчить про те, що в умовах межового фізичного і психічного напруження під час виконання професійного завдання під впливом стресогенних чинників, може призвести до неточних, незграбних, млявих, неритмічних і не скоординованих рухів, які, своєю чергою, є причинами помилок, які породжують деструктивні емоції.

Операційний компонент психологічної стійкості військовослужбовців виявляється на низькому рівні розвитку лише у 3 (7%) військовослужбовців, на нижче середнього рівні – у 4 (10%) військовослужбовців, на середньому рівні – у 18 (47%) військовослужбовців, на вище середнього рівні –

у 10 (26%) військовослужбовців, на високому рівні – у 4 (10%) військовослужбовців (рис. 8).

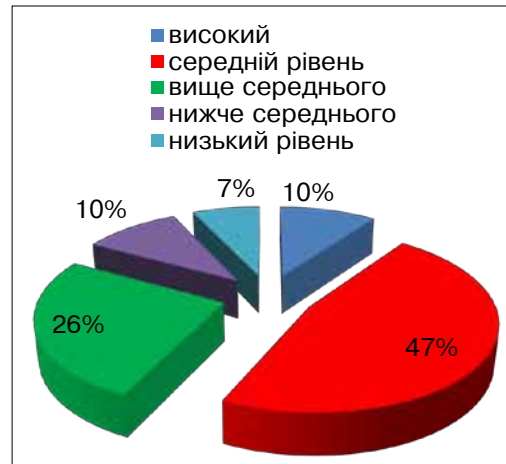

Рис. 8. Рівні сформованості операційного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Розвиток операційного компоненту у військовослужбовців є недостатнім для виконання ними професійних завдань в екстремальних умовах, оскільки це може призвести до загрози життю. Особливо це стосується військовослужбовців, у котрих операційний компонент виражений на низькому і нижче середнього рівнях. Можна передбачити, що у випадку раптового виникнення нових складних завдань, алгоритм розв'язання яких таким військовослужбовцям невідомий, вони не зможуть, на основі наявних професійних знань, вмій і навичок, виробити новий алгоритм дій, що може суттєво знизити їх психологічну стійкість.

З рис. 9 видно, що морально-психологічний компонент у військовослужбовців розвинутий вище, ніж усі інші. В основному він зосереджений на середньому, вище середнього і високому та дуже високому рівнях розвитку. Лише в 2 (5%) з військовослужбовців він виявлений на нижче середнього рівня розвитку. Водночас на середньому рівні розвитку він виявлений у 7 (18 %) військовослужбовця, на вище середнього рівня – у 11 (30%) військовослужбовців, на високому рівні – у 13 (34%) військовослужбовців, на дуже високому рівні – у 5 (13%) військовослужбовців.

Проте його рівень морально-психологічного компоненту має бути ще вищим, оскільки моральні цінності та якості кожної з військовослужбовців часто трансформуються в позитивні емоції та почуття, що додає їм твердості, а відтак, позитивно впливає на формування та розвиток психологічної стійкості.

Рис. 9. Рівні вираження морально-психологічного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Рис. 10. Рівні сформованості індивідуально-особистісного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців

Що до розвитку індивідуально-особистісного компоненту психологічної стійкості військовослужбовців, він повинен бути розвинутий до високого, або – вище середнього рівня розвитку. Військовослужбовці, в яких індивідуально-особистісний компонент психологічної стійкості розвинутий до середнього рівня чи ще нижче, в екстремальних ситуаціях з високим ризиком для життя легше піддаються впливу стресогенних чинників.

Індивідуально-особистісний компонент психологічної стійкості військовослужбовців найбільшою мірою виражений у них на середньому і вище середньому рівнях розвитку (рис. 10).

На низькому рівні розвитку він виявлений в 1 (2%) військовослужбовців. На нижче середнього рівні розвитку він виявлений у 4 (11%) військовослужбовців, на середньому рівні – у 19 (50%) військовослужбовців, на вище середнього рівні – у 11 (30%) військовослужбовців, на високому рівні – лише у 3 (7%) військовослужбовців.

Зі зниженням рівня структурних компонентів відповідно знижується рівень психологічної стійкості, тому, психологічні особливості забезпечення психологічної стійкості військовослужбовців, є ніби тим фундаментом, на якому формується високий потенціал вольового, мотиваційного та морально-психологічного компонентів.

3. Результати та дискусії

Таким чином, за допомогою психодіагностичних методик досліджено рівні сформованості психологічної стійкості військовослужбовців під час виконання завдань під впливом стресогенних чинників. Встановлено, що у 61% військовослужбовців психологічна стійкість виражена на середньому рівні та у 39% – на вище середнього рівня. Слід відзначити, що у більшості військовослужбовців у котрих психологічна стійкість сформована на середньому рівні під впливом стресогенних чинників відбудеться зниження рівня одного або декількох її структурних компонентів, що може сприяти побоюванню невдачі, почуванню слабкості, страху, жаху, призвести до надмірного хвилювання, дратівливості, нервозності, істеричності, невпевненості, недовіри, підозрливості, тривоги, безсилля, приреченості, пригніченості, безнадійності, розпачу тощо.

Таким чином, під впливом стрес чинників середньої складності, військовослужбовець допускається помилки, недостатньо аналізує негативні явища і прогнозує їхній розвиток, виявляє переживання, неточності, які гальмують виконання дій, що може призвести і до зниження ефективності виконання своїх професійних завдань.

Висновки

Для визначення рівня сформованості психологічної стійкості військовослужбовців ми провели емпіричне дослідження її структури. Реалізація емпіричного дослідження структури та компонентів психологічної стійкості військовослужбовців здійснювалася відповідно до мети та основних завдань роботи.

За допомогою відібраних методик ми дослідили з високою достовірністю у кожного з військовослужбовців окремо емоційний, мотиваційний, вольовий, когнітивний, біопсихічний, психомоторний, операційний, морально-психологічний та інди-

відуально-особистісний компоненти, а на їх основі – їх психологічну стійкість.

Встановлено, особливості психологічної стійкості військовослужбовців, котрі безпосередньо пов'язані з структурними компонентами та відповідно більшість показників середнього рівня можуть призвести до неадекватної поведінки військовослужбовців, викликати негативні емоції, знизити спроможність адекватно оцінювати екстремальну ситуацію, що призводить до зниження психологічної стійкості а також неефективності виконання своїх професійних завдань.

Таким чином, за результатами емпіричного дослідження встановлено, що пси-

хологічна стійкість військовослужбовців значною мірою зумовлена її структурними компонентами та рівнями їх сформованості, які впливають на адекватність дій військовослужбовця в умовах надзвичайної ситуації.

Перспективними напрямками дослідження формування психологічної стійкості полягають у розробленні форм і методів підготовки майбутніх офіцерів тактичного рівня, розробці комплексу навчально-методичних матеріалів для науково-педагогічних працівників, курсантів, командирів та заступників з морально-психологічного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Агаєв Н.А., Скрипкін О.Г., Дейко А.Б. Алгоритм роботи військового психолога щодо психологічного забезпечення професійної діяльності особового складу Збройних Сил України (методичні рекомендації) / Міністерство оборони України, НДЦ ГП ЗСУ: Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2016. 147 с.
2. Комар Зоран. Психологічна стійкість воїна: підручник для військових психологів. Київ, 2017. 226 с.
3. Козяр М.М. Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях : монографія. Львів : «СПОЛОМ», 2015. 376 с.
4. Корольчук М.С., Миронець С.М., Тімченко О.В. Психологія праці в звичайних та екстремальних умовах : навчальний посібник. Київ : КНТЕУ, 2014. 523 с.
5. Неурова А.Б., Капінус О.С., Грицевич Т.Л. Діагностика соціально-психологічних властивостей та якостей особистості : навчально-методичний посібник. Львів : НАСВ, 2016. 181 с.
6. Психологія бою : посібник / Романишин А.М., Грицевич Т.Л., Капінус О.С., Мацевко Т.М. ; за ред. А.М. Романишина. Львів : Видавництво «Астролябія», 2017. 352 с.

REFERENCES:

1. Ahaiev N.A., Skrypkin O.H., Deiko A.B. (2016). *Alhorytm roboty viiskovoho psykhologa shchodo psykhologichnoho zabezpechennia profesiinoi diialnosti osobovoho skladu Zbroinykh Syl Ukrainy. [Algorithm of work of military psychologist on psychological support of professional activity of personnel of Armed Forces of Ukraine]*. Ministerstvo obrony Ukrainy, NDC HP ZSU: Kyiv [in Ukrainian].
2. Komar Zoran. (2017). *Psykhologichna stiikist voina: pidruchnyk dlia viiskovykh psykhologiv. [Psychological stability of the warrior]*. Kyiv. [in Ukrainian].
3. Koziar M.M. (2015). *Ekstremalno-profesiina pidhotovka do diialnosti u nadzvychnykh sytuatsiiakh. [Extremely professional preparation for emergency operations]*. Lviv : "SPOLOM". [in Ukrainian].
4. Korolchuk M.S., Myronets S.M., Timchenko O.V. (2014). *Psykhologhiia pratsi v zvychnykh ta ekstremalnykh umovakh: [Psychology of work in normal and extreme conditions]*. Kyiv: KNTEU. [in Ukrainian].
5. Neurova A.B., Kapinus O.S., Hrytsevych T.L. (2016). *Diahnostyka sotsialno-psykhologichnykh vlastyvostei ta yakostei osobystosti. [Diagnosis of socio-psychological properties and personality traits]*. Lviv: NASV. [in Ukrainian].
6. Romanyshyn A.M., Hrytsevych T.L., Kapinus O.S., Matsevko T.M. (2017). *Psykhologhiia boiu. [Psychology of battle]*. Lviv: «Astroliahiia». [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 29.07.2019.

The article was received 29 July 2019.